

COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DOĞAL MEVSİM KAVRAMI

Yrd.Doç.Dr. Ramazan SEVER*

Özet

Bu çalışmada, sosyo-kültürel ve ekonomik bakımından oldukça önem taşıyan doğal mevsim kavramının ilköğretim ve ortaöğretim programlarındaki yeri ve önemi üzerinde durulmaya çalışılmıştır. İnsan yaşamı ve etkinliklerini şekillendiren doğal mevsim kavramının bilinen önemine karşılık, ne coğrafya öğretim programlarında ne de ilgili ders kitaplarında söz konusu kavrama yer verilmediği görülmektedir. Bunun da ötesinde, öğretmenlerin pek çoğunun iklim ve matematiksel mevsim konularının işleniş sırasında doğal mevsim hakkında bilgi vermemeleri, kavramın öğrenilmesini geciktirerek güçleştirmektedir. Nitekim yüksek öğretimde okuyan öğrencilerle yapılan mülakat ve anketlerde, öğrencilerin birçoğunun doğal mevsimi algılamakta güçlük çektikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, insan yaşamı ve uygulamaları için son derece önem taşıyan doğal mevsim kavramının, öğretim programlarındaki gerekliliğini ortaya koymak ve bu alanda yapılacak öğrenme-öğretme süreçlerine katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimeler : Doğal mevsim, matematiksel mevsim, öğrenme, öğretme,

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi.

Abstract

This study concerned with the place and importance of natural season concept in elementary and secondary education which has social, cultural and economical importance. Although, it is known that the concept of geography shapes the human life and his activities this concept has not been given a place neither in geography education programs nor in lesson books. Moreover, when many of teachers are teaching their students the topic of mathematical season and climate they do not give information about natural season. For this reason, the education of natural season concept is becoming more difficult day by day. Besides, many students could not understand the natural season is seen in the polls which were taken among university students. So, the aims of this study are to emphasize the necessity of natural season concept in education programs which has a special importance for human life and his activities and to help the learning and teaching progression which are in this field.

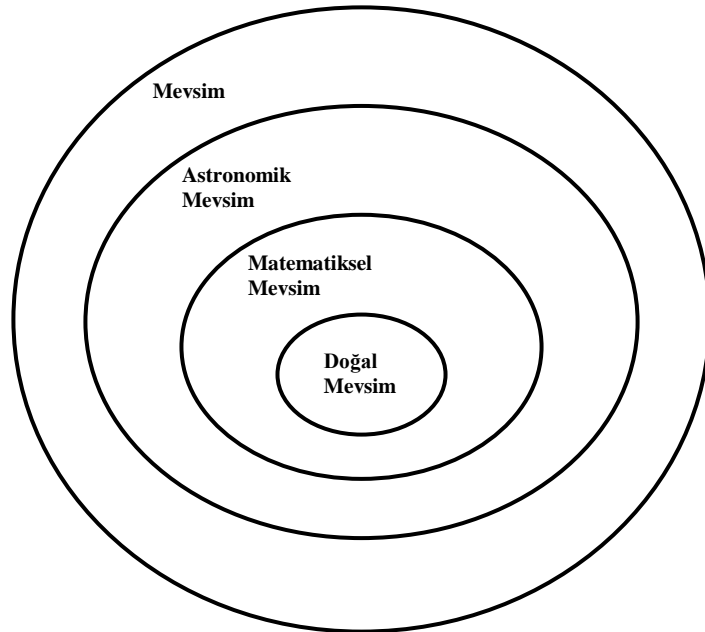
Keywords: *Natural season, mathematical season, learning, teaching.*

COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DOĞAL MEVSİM KAVRAMI

Natural Season Concept In The Education Of Geography Programs

Giriş:

Mevsim kelimesi mevâsim kelimesinden türemiş olup, bir şeyin belli bir özel vakti ve zamanı anlamına gelir (Sami-1317:1429). Astronomik mevsim, matematiksel (meteorolojik) mevsim, doğal mevsim gibi bilinen mevsimlerin yanında bazı sosyo-kültürel ve ekonomik etkinliklerin başlangıç ve bitiş zamanlarına göre tanımlanmış değişik mevsim adları da kullanılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Mevsimlerin Sınıflandırılması

Mevsim kavramı genellikle matematiksel veya meteorolojik mevsimleri ifade eden ve yılın aşağı yukarı eşit dört bölümü için kullanılan bir kavramdır. Söz edilen mevsimlerin meydana gelme nedeni; Ekliptik (yörünge) düzlemi ile Ekvator düzlemi arasındaki $23^{\circ}27'$ lık ya da Dünya ekseninin ekliptik düzlemi arasındaki $66^{\circ}33'$ lık açı farkıdır. Aralarında en az 18° ve en fazla $23^{\circ}27'$ arasında değişen, yıl boyunca bu limitler de azalıp artan bir açı vardır (Doğanay-1998:273). Başka bir ifadeyle Dünya Güneş etrafında hareket ederken, yörüngesine eğiktir. Bu nedenle Dünya üzerindeki herhangi bir nokta Güneş ışınlarını bazen dik ya da dike yakın, bazen orta eğiklikte, bazen de çok eğik olarak alır ve mevsimler oluşur.

Yeryuvarı üzerinde ilkbahar, yaz, sonbahar, kış olarak bilinen klasik dört mevsim ayrımı sadece Orta Kuşak Bölge Ülkelerinde görülürken, Ekvatorial Kuşakta ve Kutup Bölgelerinde yılın mevsimlere bölünmesi söz konusu değildir (Doğanay-1998:277, Elibüyük-1985:269). Örneğin, Labrador'da yaşayan Eskimolar için sadece yaz ve kış olmak üzere iki mevsim, Burma'da ise soğuk, sıcak ve yağışlı mevsimler vardır.

Yıl boyunca gerçek olarak yaşadığımız mevsimlerin süreleri Dünya'nın her yerinde olduğu gibi, ülkemizin her bölge, bölüm ve yöresinde üçer aylık eşit periyotlar halinde değildir. Ancak ders kitaplarında ve sınıf ortamında yıl, sıcaklık kriterine göre dört mevsime bölünmüştür. Böylece mevsimler, üçer ay eşit süreyle mart, nisan, mayıs ilkbahar; haziran, temmuz, ağustos yaz; eylül, ekim, kasım sonbahar; aralık, ocak, şubat ayları da kış olarak öğretilmektedir (Özçağlar-2000:30).

Bilindiği üzere hem ilköğretim hem de ortaöğretim coğrafya müfredat programlarında öğretilen mevsim kavramı; Dünyanın Güneş etrafındaki dolanımı sonucu oluşan ve Kuzey Yarımküre için üçer aylık dört dönemden (ilkbahar, yaz, kış, sonbahar) meydana gelen bir süredir. Matematiksel veya meteorolojik mevsim olarak da bilinen bu süre Dünya'nın hiçbir yerinde gerçek anlamıyla yaşanmadığı gibi coğrafi yönden de pek bilimsel dayanağı yoktur (Özçağlar-2000:30, Doğanay-1998:277). Astronomik ve meteorolojik olarak Dünya-Güneş ilişkilerinden ortaya çıkan ve yılı aşağı yukarı dört eşit parçaya bölen mevsimler belirlenirken ne hava

koşulları ne de iklim özellikleri göz önüne alınmıştır. Bu nedenle de, matematiksel mevsime göre yaz mevsiminin başlamasından günler sonra bile havaların ısınmadığı sık sık görülmektedir (Kadioğlu-2001:97). Kuşkusuz böyle gecikmeler diğer mevsimlerde de meydana gelmektedir.

Toplumlar, tarih boyu bütün yaşamsal etkinliklerini gerçekleştireceği ortamı tanıma ve tanımlama çabası içinde olmuşlardır. Çevrede yaşanan kesintisiz bir değişme ve belirli aralıklar ile tekrarlanan benzer olaylar zaman kavramının oluşmasına yol açmıştır (Koç(b) -1999:306). Yerleşik düzene geçen insan, çiftçilik geleneğine başlamak ve sürdürmek için yıl içerisindeki mevsimleri tanımada belli bir yöntem uygulamak zorundaydı. Halk arasında mevsim ve takvim kabul edildikten sonra bile, toprağın sürülmesi için bu yöntemin kullanıldığı bilinmektedir. Bugünde, buna bağlı olarak, hangi doğal ve kültürel ortamda olursa olsun, hemen her bölgenin kendine özgü, belirgin bir halk meteorolojisi ve halk takvimi ortaya çıkmıştır (Halk Takvimi için Bkz.;Güner-Şimşek-1998, Kadioğlu-2001, Koç(a)-2001, Koç(b)-2001, Tunçdilek-1967, Erginer-1984).

Yaşam kaynağımız olan hava, su ve toprakla ilgili çevrimlerin algılanabilirliği yıl içindeki değişime ait olan en genel ritimlerdir. Bu gibi değişen doğa olayları insanın gözlem ve deneyimleriyle zaman içinde algılanabilir. Dolayısıyla mevsim kavramı toplumsal algıda kayıtlı olan bilgilerle, öğrenilmesi kolay gibi görülür. Oysa yaşanan yerdeki gerçek (doğal) mevsimle derslerde verilen matematiksel mevsimlerin örtüşmemesi ve öğrencilerdeki sorgulama yetersizliği, kavramın algılanmasını güçleştirmektedir.

Doğal Mevsim Kavramının Gerekliliği

Doğal mevsim bölgesel veya yöresel coğrafi koşullara bağlı olarak oluşan ve yaşanan gerçek mevsimdir. Nitekim Koç'ta (1999(a):528), Doğal mevsimi; iklim elemanlarının bütünsel bir sentezi sonucu oluşabilen bir kavram olarak belirtmiştir. Söz konusu kavram, her hangi bir sahada yaşayan her canlı tarafından doğrudan algılanan, zamana ve alana dağılışı yaşamla belirlenmiş gerçek mevsim olarak ta tanımlanabilir.

Matematiksel mevsimler Kutuplardan Ekvatora kadar Dünya'nın hiçbir yerinde doğal mevsimlerle örtüşmez. Bunun da ötesinde aynı bölge içerisinde, birbirine yakın bölüm ve yörelerde bile sıcaklık ve yağış miktarlarında oldukça fark yaşanmaktadır. Özellikle Türkiye gibi yıl içerisinde farklı kökenli hava kütlelerinin (Tropikal-Kutup) etkisi altında kalan ve yüzey şekillerinin kısa mesafelerde değiştiği bir coğrafyada, matematiksel mevsim ile doğal mevsimin benzerlik göstermesi mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle farklı bölge ve yörelerde aynı mevsim içerisinde, özellikle sıcaklık ve yağış aynı olmamaktadır.

Ne var ki, bu durum sosyo-kültürel ve ekonomik planlamalarda pek de dikkate alınmamaktadır. Örneğin, doğal mevsimin ne anlama geldiğini bilmeyen yöneticiler ve eğitimciler çoğu zaman, okul binalarının fizikî yapıları, yakıt giderleri, okulların bakım ve onarımlarıyla ilgili diğer masraflar da pek uyum sağlayamazlar. Bunun yanında söz konusu kişiler hala ülkedeki eğitim standardizasyonu adına ortak plan ve programlarda ısrar etmekte, okulların birkaç hafta erken veya geç açılmasına karşı çıkmaktalar. Oysa güney bölgelerimizde kısmen mayıs ve haziran aylarında aşırı sıcaklar nedeniyle sağlıklı bir eğitim yapıldığı söylenemez. Diğer taraftan yine aynı aylarda ülkemizin pek çok kırsal kesiminde toprağa dayalı ekonomik faaliyetlerin başlaması, bu faaliyetlerde öğrencilerinde aktif olarak görev alması yıllık planların uygulanmasını engellemektedir. Eğitim faaliyetlerinin dışında, doğal mevsim kavramının anlaşılmasından kaynaklanan oldukça fazla planlama ve uygulama sorununun da yaşandığı bilinmektedir.

Başlangıç olarak matematiksel iklim kuşakları içinde mevsim kavramının bilinmesi yeterli gibi görülse de, uygulamalarda ve sosyo-kültürel bakımdan doğal mevsim bilgilerinin verilmesi daha gereklidir. Ancak birçok araştırmacının (Nişancı-1989, Tunçdilek-1967, Koç(a)-1999, Koç(b)-1999, Kadioğlu-2001, Özçağlar-2000) doğal mevsim bilgisinin önemini belirtmesine rağmen, gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim müfredat programlarına konulmaması dikkat çekicidir.

Öğrencilerin pek çoğu yaşadıkları çevrenin dışına çıktıklarında, değişen iklim koşulları nedeniyle bazı ruhsal ve bedensel rahatsızlıklar

yaşayabilmektedirler. Çünkü öğrencilerin vücut yapıları belirli mevsim özelliklerine alıştığından, değişen ısı ve nem vücut dengesini bozmaktadır. Bu durum özellikle yüksek öğretimde okuyan öğrencilerde oldukça sık rastlanır. Yaşadıkları yerlerden ülkenin değişik şehirlerine giden üniversite öğrencileri, çeşitli fiziksel rahatsızlıklar geçirmelerinin ötesinde, ciddi psikolojik sorunlar da yaşamaktadır. Örneğin, Erzurum Atatürk Üniversitesine kıyı bölgelerinden gelen pek çok öğrenci, bahar ve yaz mevsiminin geç gelmesi, kış mevsiminin uzun ve çok soğuk geçmesi nedeniyle, özellikle ruhsal bakımdan çöküntüye uğradıklarını ifade etmişlerdir.

Gelişmiş pek çok ülkede, uygulamalarda matematiksel mevsimin yanıltıcı yönü bilindiğinden, duyarlılığı daha fazla olan doğal mevsim eğitimi verildiği bilinmektedir. Ancak buna bağlı olarak kullanılan halk takvimi ve halk meteorolojisinin bile, değişen iklim olayları nedeniyle, zaman zaman bu takvimlerin belirlediği tarihlere tam olarak uyması beklenemez (Kadıoğlu-2001:109). Dolayısıyla öğrencilere doğal mevsimlerin de, geçen zaman içerisinde değişebileceği kavratılmalıdır.

İlköğretim ve ortaöğretimde okuyan öğrencilerle yapılan anket ve mülakatlarda matematiksel mevsimi anlamsız bir şekil de öğrendikleri ve daha sonra yaşadıkları yerdeki gerçek (doğal) mevsimle karşılaştırdıklarında ise algılama sorunu yaşadıkları anlaşılmıştır. Örneğin; kış mevsiminin başlamasından çok önce veya sonra kar yağışının görülmesi, yaz mevsiminin erken veya geç gelmesi halk arasında, hava koşullarının saptığını ya da iklimin değiştiği gibi yersiz spekülasyonlar doğmasına neden olmaktadır (Kadıoğlu-2001:97,98).

Matematiksel mevsim ile doğal mevsim arasındaki farkı kavrayamayan öğrenciler gerçek yaşamda yanılgıya düşerler. Özellikle ülkemiz gibi dikey ve yatay yönde iklim koşullarının önemli ölçüde değiştiği bir coğrafyada bu sık rastlanan bir durumdur.

Şüphesiz doğal mevsim kavramının gerekliliği ve önemi konusunda, günümüzde ve geçmişte birçok örnek olay vardır. Burada birkaçını belirtmek yararlı olacaktır. Ülkemizin bazı yörelerinde, halk

takvimine göre 6 Mayıs (5 Mayıs) Hıdrellez yani yazın gelişi olarak kutlanır. Oysa bu ayda ülkemizin kuzeydoğu ve doğu yörelerinde hala serin hava koşulları hakim olduğundan pek de yaz sevinci yaşanmaz.

On iki hayvanlı Türk takviminde yılbaşı olan ve Türklerin Ergenekon'dan çıkış tarihi olarak kabul edilen, aynı zamanda bahar başlangıcı sayılan gün de (Rumi 9 Mart, bugün 21 Mart), Nevruz adıyla büyük törenlerle kutlamalar yapılır. Ne var ki, ülkemizin yüksek kesimlerindeki birçok ilde yapılan (Erzurum, Kars, Ağrı, Ardahan) 21 Mart Nevruz kutlamaları, özellikle de bahar şenlikleri soğuk iklim koşulları nedeniyle coşkulu kutlanamamaktadır.

Doğal mevsimin bilinmemesi nedeniyle tarihte ünlü komutanların büyük yenilgilere uğradığı da bilinmektedir. Örneğin, Napolyon'un ünlü Moskova seferi (24 Haziran 1812) şiddetli kış soğukları nedeniyle mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Çünkü Napolyon ve komutanları sefere çıkarken, yaşadıkları çevredeki sıcaklık koşullarını göz önüne alırken, Moskova ve çevresinde yaşanan doğal mevsim koşullarını hesaba katmamışlardır. Doğu Avrupa'nın kasım ve aralık aylarındaki şiddetli kış şartlarını hesaba almayan Napolyon, Rus ordusuna değil, ağır kış şartlarına yenildiğini itiraf etmiştir. Yine tarihte buna benzer olaylar yaşanmıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşında Alman ordularının soğuk iklim koşulları nedeniyle Rus topraklarında mağlup edilmiş, Enver Paşa da Sarıkamış Harekâtı'nda (22 Aralık-19 Ocak 1919) benzer bir mağlubiyetle karşılaşmıştır (Doğanay-1989:13). Ancak bugün taktik ve stratejik bakımdan böyle hatalar yapmamak için harekât yapılacak bölgenin iklim koşullarına öncelikle önem verilmektedir. ABD'nin Afganistan ve Irak'a yaptığı saldırılarda, bölgenin sıcak iklim koşullarının çok iyi bilinmesi nedeniyle harekât kış ve bahar aylarında gerçekleştirilmiştir.

Doğal Mevsim Kavramının Öğretimi

Mevsimler insanların yiyecek, giyecek ve barınak gibi gereksinimlerini belirleyen ve aynı zamanda insanların ihtiyaç duydukları besin maddelerin üretimini kontrol eden en önemli etkenlerden biridir (Elibüyük-1995:267). Dolayısıyla mevsim bilgisi organizasyonunu bütün

yönleriyle öğrencilere kavratmamız gerekmektedir. Bu nedenle ana sınıfı ve ilköğretimin birinci sınıfından itibaren somutlaştırılarak verilen mevsim bilgisi tesadüf değildir.

Coğrafya derslerindeki bilgilerin birçoğunun öğrencilerin günlük yaşamda kullanabilecekleri konulardan oluştuğu bilinmektedir. Bu nedenle daha anasınıflarından itibaren bu bilgiler verilmeye çalışılır. Çünkü verilen coğrafya bilgileri günlük yaşam etkinliklerini belirleyen ve hayatı kolaylaştıran bilgilerdir (Girgin-2001:130). Bunların başında da mevsim bilgileri gelmektedir. Bugün hangi ana sınıf dersliğine giderseniz gidin, mutlaka hazırlanmış bir levha görürsünüz. Bu amaçla sınıf duvarlarına, öğrencilerin kavrayacağı şekilde, mevsimlere uygun renklerde hazırlanan (kış-beyaz, ilkbahar-yeşil, yaz-sarı, sonbahar-turuncu) resimli levhalar konulmuştur. Ne var ki, söz edilen levhaların hazırlanmasında bile zaman zaman bazı hatalar yapılmaktadır. Örneğin, bazı İlköğretim okullarında öğretmen ve öğrencilerin birlikte hazırladığı levhalarda yaz ile ilkbahar mevsimlerine ait renklerinin karıştırıldığı görülmektedir.

Kesintisiz zorunlu eğitim programının uygulamaya sokulmasıyla (1998-1999) birlikte coğrafya müfredat programı da yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede, 1998 yılına kadar ilköğretimin orta kısmında (6-7 sınıflar) bağımsız bir ders olarak okutulan coğrafya konuları yeni düzenlemeyle, Hayat Bilgisi (1,2,3) ve Sosyal Bilgiler (4,5 6,7) ders müfredat programları içine katılmıştır (Ünlü-2001:33). Düzenlenen bu yeni ilköğretim coğrafya programı içinde mevsim başlıklı bir ünite olmamakla birlikte değişik ünite konuları içinde matematiksel mevsim bilgilerine yer verilmiştir (Tablo 1). Ancak belirtilen ünite ve konuların içinde doğal mevsim bilgileri yoktur.

İlköğretim coğrafya öğretim programlarında (Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler) Dünyanın hareketleri ve sonuçları ile ilişkilendirilerek sunulan mevsim bilgileri birbirlerinin tekrarı olmaktan öteye pek geçmez. 6. sınıf *Coğrafya ve Dünyamız* adlı II. Ünitesinde, Dünyanın Güneş çevresindeki hareketleri sonucunda mevsimlerin oluştuğu ve 21 Haziran, 21 Aralık, 21 Mart ve 23 Eylül gibi tarihlerin özelliklerine yer verilmiştir.

Tablo 1. İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Mevsim Konuları.

Sınıf	Ders	Ünite Adı	Konu
1.Sınıf	Hayat Bilgisi	Yılın Bölümleri	Bir Yılın Bölümleri
		Güneş ve Dünyamız	Dünyamız Güneş
2.Sınıf	Hayat Bilgisi	Dünya ve Uzay	Dünyamızın Hareketleri. Mevsimler.
3.Sınıf	Hayat Bilgisi	-	-
4.Sınıf	Sosyal Bilgiler	-	-
5.Sınıf	Sosyal Bilgiler	-	-
6.Sınıf	Sosyal Bilgiler	Coğrafya ve Dünyamız	Dünyamızın Hareketleri ve Sonuçları
7.Sınıf	Sosyal Bilgiler	-	-

Kaynak: MEB Yayınları Ders Kitapları Dizileri.

Ortaöğretim 9. sınıf *Yer Yuvarı* ünitesinde de söz konusu bilgiler aynen tekrar edilmekle beraber, yer yuvarlığının evrendeki yeri, hareketleri ve sonuçları yeterli bir şekilde verilmektedir (Tablo 2). Ancak astronomik ve doğal mevsim kavramlarına hiç yer verilmediği gibi mevsim konusu bilgilerinin de yeterli olduğu söylenemez. Sadece Erdoğan'ın (1997:25) 9. sınıflar için hazırladığı ders kitabında *matematik iklim kuşaklarının, yeryüzündeki gerçek iklim kuşakları ile tam çakışmadığı* ifadesi bulunmaktadır.

Ortaöğretimde görev yapan öğretmen ve öğrencilerle yapılan anketlerde, coğrafya öğretim programının Türkiye'deki hava koşullarının öğrenilmesine katkısına ilişkin görüşlerine bakıldığında, öğretmenlerin % 36'sı, öğrencilerin de % 24'ü programın yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir (Alim-2003). Oranlar düşük gibi görülse de sadece Türkiye'nin hava koşulları ile ilgili böyle genel bir konu göz önüne alındığında, matematiksel iklim ve doğal iklim konularında bu oranın daha yüksek olacağı açıktır.

İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde kullanılan ders kitaplarında doğal mevsim başlıklı bir konu bulunmadığı gibi, diğer iklim ve matematiksel mevsim konularında da yer verilmemiştir. Bu nedenle, öğretmenlerde derslerin işleniş sırasında doğal mevsimden pek bahsetme

ihtiyacı duymamaktadırlar. İlköğretim, Ortaöğretim ve hatta yükseköğretimde okuyan öğrencilerle yapılan görüşme ve anketlerde pek çoğunun söz konusu kavramı bilmedikleri anlaşılmıştır. Bunun yanında, özellikle coğrafya öğretmeni adaylarıyla yapılan anketlerde de benzer sonuçlar çıkması daha da ilgi çekicidir. Nitekim 200 öğrencinin (Atatürk Üniversitesi Fen-Edb. Fak. ve Kazım Karabekir Eğitim Fak.) yaklaşık %70' den fazlası doğal mevsim kavramını ifade edemedikleri, diğerlerinin de böyle bir kavramı duymadıkları tespit edilmiştir.

Tablo 2. 9.Sınıf Yer Yuvarı Ünitesindeki Konular.

1)-Yer Yuvarlağının Evrendeki Yeri a. Yer'in Şekli ve Boyutları b. Paralel-Meridyen, Enlem-Boylam 2)- Yer Yuvarlağının hareketleri ve sonuçları a. Gece-Gündüz b. Mevsimler
--

Kaynak: Erdoğdu-1997, Aras ve Diğ.-1998, Şahin-1993, Aydın-1998.

İlköğretimde ve ortaöğretimde okuyan öğrencilerin, bir taraftan matematiksel mevsimlerin nasıl oluştuğunu öğrenmeleri, diğer taraftan da matematiksel konum ve özel konum nedeniyle dünyanın bazı bölgelerinde mevsimlerin oluşmadığını, aynı zamanda yöresel coğrafi özellikler nedeniyle yakın mesafelerde bile mevsimlerin saptığını öğrenip algılamalar zor bir olgudur. İlköğretimde okuyan öğrencilerin, böylesine soyut karışık mevsim bilgilerini bir arada kavraması beklenemez. Ancak en azından ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki ilgili ünite konuları işlenirken doğal mevsim kavramı verilmelidir. Bunun yanında öğretmenler somuttan soyuta, yakından uzağa öğretim ilkeleri çerçevesinde örnekler vererek doğal mevsim bilgilerine değinmelidir.

Ortaöğretim 9.sınıf coğrafya öğretim programına mutlaka doğal mevsim başlıklı bir konu eklenmelidir. Öğrencilerin kavram yanılgılarına düşmelerini engellemek için, Kuzey yarım kürede sıcaklık koşullarına göre belirlenen astronomik, matematik ve doğal (gerçek) mevsimleri (Erzurum ve İstanbul) yıl içinde bir arada gösteren bir tablo hazırlanmalıdır (Tablo 2).

Öğrencilere uzunluk bakımından birbirine eşit olmayan, ancak olayların yoğunluğu bakımından eşdeğer olan zamanın gerçek mevsim olduğu öğretilmelidir.

Tablo 2. Kuzey Yarımkürede Mevsimler ve Doğal Mevsimler (Türkiye Örneği)

Astronomik Mevsim	Matematiksel (Meteorolojik) Mevsim	Doğal Mevsim (Erzurum)	Doğal Mevsim (İstanbul)
21 Mart-21 Haziran	İlkbahar (Mart-Nisan-Mayıs)	9 Mayıs-22 Temmuz	6 Mart-30 Mayıs
21 Haziran-23 Eylül	Yaz (Haziran-Temmuz-Ağustos)	23 Temmuz-12 Ağustos	30 Mayıs-29 Eylül
23 Eylül-21 Aralık	Sonbahar (Eylül-Ekim-Kasım)	13 Ağustos-6 Ekim	29 Eylül-30 Ocak
21 Aralık-21 Mart	Kış (Aralık-Ocak-Şubat)	7 Ekim-8 Mayıs	30 Ocak-6 Mart

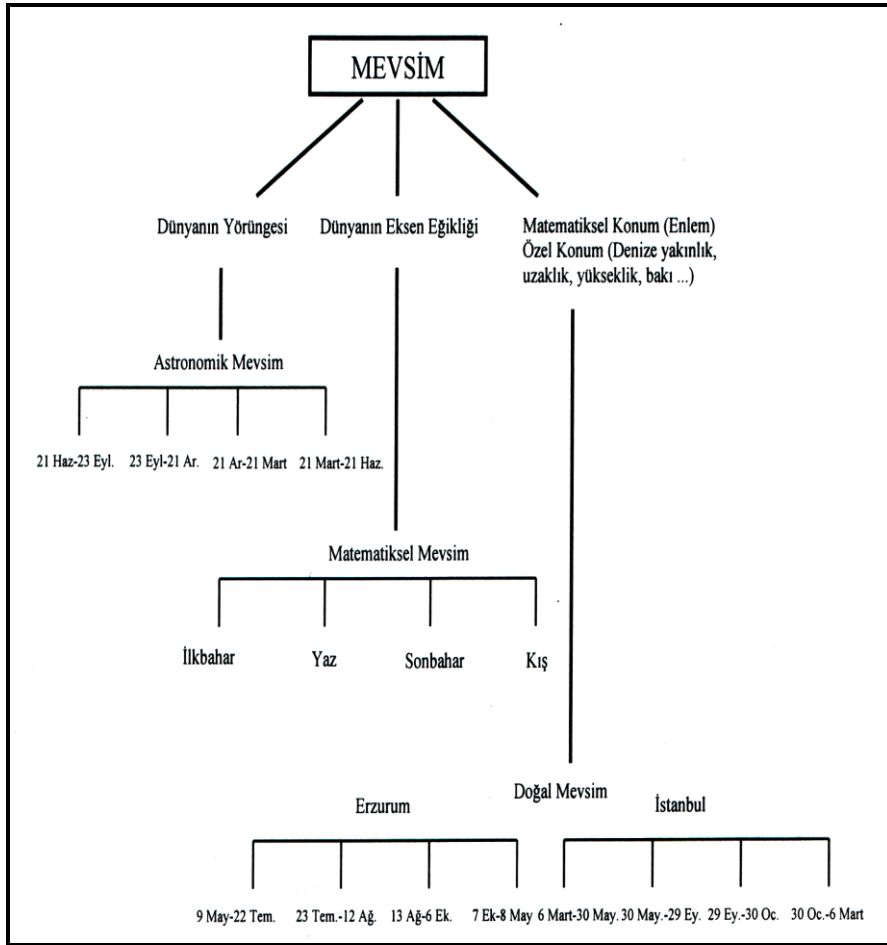
Kaynak: Doğanay-1988; Erdoğan-1997; Özçağlar-2000; Kadioğlu-2001.

Öğrencilere doğal mevsim kavramı öğretilmeden önce, astronomik ve matematik (meteorolojik) mevsim kavramlarının öğretilmesi gerekmektedir. Her şeyden önce öğrencilere matematiksel mevsimlerin hiçbir yerde yaşanan-gerçek (doğal mevsim) mevsimle örtüşmeyeceği belirtilmelidir. Önce dünyanın güneş etrafındaki hareketlerine bağlı olarak oluşan astronomik mevsim, daha sonra dünyanın eksen eğikliğine bağlı oluşan ve dünyanın her yerinde aynı anda yaşanmayan matematiksel mevsim ve son olarak bölgesel veya yöresel coğrafi koşulların etkisiyle oluşan doğal mevsim öğretilmelidir.

Doğal mevsim olgusu astronomik, matematiksel iklim ve coğrafi faktörler içinde düşünüldüğünde, karmaşık ilişkiler haline gelir. Bu karmaşık ve soyut gibi algılanan kavramları somutlaştırmak ve anlamlı hale dönüştürmek zor değildir. Şüphesiz, bilgileri anlamlı bir şekilde örgütleyen, öğrenmeye yardım eden kavram haritası (Senemoğlu-1999:5), bunun için en etkili öğrenme stratejilerinden biridir (Şekil 2).

İlköğretim, özellikle de ortaöğretim coğrafya programlarına doğal mevsim kavramı konulmadıkça ve öğretilmediği sürece, mevsim bilgisinin tam bir organizasyonu tamamlanmış olduğu söylenemez. Bunun yanında, öğrencilere matematiksel (Meteorolojik) mevsimlerin uygulamalardaki yetersizliklerinin doğal mevsimlerin bilinmesiyle aşılabacağı kavratılmalıdır. Kuşkusuz, doğal mevsim kavramını erken kavrayan öğrenciler, çevreyle

daha uyumlu ve onu doğru algılayıp daha doğru kullanabilecek bilince ulaşırlar.

Şekil 2. Doğal mevsim kavramının öğretiminde kullanılabilir örnek bir kavram şeması.

Sonuç ve Öneriler

Buraya kadar, doğal mevsim kavramının eğitim-öğretim sürecindeki rolü ve söz konusu kavramın önemi hakkında çeşitli örnekler vererek, coğrafya müfredat programındaki gerekliliği ortaya konmaya çalışıldı. Bunun yanı sıra, kavramın öğretimi için birkaç örnek verilmekle birlikte,

aşağıda belirtilen öneriler dikkate alındığında doğal mevsim kavramının, daha etkin ve anlamlı öğretiminin sağlanacağı beklenmektedir.

- Coğrafya öğretim programlarına (Hiç değilse 9.Sınıfa) doğal mevsim kavramı konulmalı ve doğal mevsim öğretiminde kullanılacak öğretim stratejisi önceden belirlenmelidir.

- Öğrencilere doğal mevsim kavramını niçin öğrenmeleri gerektiği, nasıl ve nerede kullanılacağı açıklanmalı, dikkat ve ilginin kavram üzerine yoğunlaşması sağlanmalıdır.

- Öğrencilerin yaşadıkları veya geldikleri yerler ile komşu bölge ve yöreler arasındaki sıcaklık farklılığına dikkat çekilmeli ve bunlar sınıf ortamında tartışılmalıdır.

- Öğrencilere, matematiksel mevsim öğrenmeleri yanında, gerçekte doğal mevsim bilgisinin daha önemli olduğu kavratılmalı, bunu sorgulamaları için de aktüel ve somut örnekler verilmelidir. Şüphesiz, çoğu zaman yaşanan mevsim kavramayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, özellikle doğal mevsim kavramının öğretilmesi, zorlaştırıcı olmaktadır.

- Doğal mevsim kavramının öğrenme ve algılama güçlüğü göz önünde tutularak, öğrencilere önce yakın çevrelerinden, sonra bölgelerinden, daha sonra Türkiye ve dünyadan karşılaştırmalı örnekler verilmelidir.

- Bugün, eğitim-öğretim sürecinde öğrenci aktivitelerinin bilgi üretmeye dönüştürülmesinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle, öğretmenlerin mutlaka doğal mevsim öğretiminde sorgulayarak öğrenme yöntemini kullanmaları gerekmektedir.

- Doğal mevsim kavramını, öğrencilere öğretmede en etkili yöntemlerden biri de gezi-gözlem uygulamalarıdır. Yılın herhangi bir ayında yapılacak kısa veya uzun gezilerde, öğrenciler çevrelerinde meydana gelen sıcaklık farklılıklarını daha kolay algırlarlar.

- Kuşkusuz son yıllarda hava durumu programlarında, hava sıcaklığı ile hissedilen sıcaklığın bir arada verilmesi günlük etkinlikleri daha da kolaylaştırmaktadır. Yarınki havanın nasıl olacağını önceden bilmek ve ona göre tedbir almak insan faaliyetlerini ve psikolojisi için daha yararlıdır. Bu

nedenle öğrencilere elektronik medya araçlarında sunulan hava durumlarını izleme ve dinleme alışkanlığı kazandırılmalıdır.

• Öğrencileri kavram yanlışlığına sokmamak için, kavram şemaları hazırlamaları için ödevler verilmeli, daha sonra öğretmenin hazırladığı ile karşılaştırma yapmaları sağlanmalıdır. Bilgiyi geniş kapsamlı olarak görsel hale getiren ve bilgilerin örgütlü olarak anlaşılmasını sağlayan bu tip yöntemler, öğrenmeyi hızlandıracak ve anlamlı hale getirecektir.

KAYNAKÇA

- AKGÜR, A.N., 2000, *Takvimler*. COGİTO. Sayı:22, s.95-100, İstanbul.**
- ALİM, M.,2003, 9.Sınıf Coğrafya Öğretim Programının Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Dok. Tezi). Atatürk Üniv. Sos. Bil. Enst. Erzurum.**
- ARAS ve Diğ., 1998, Lise Coğrafya. Devlet Kit. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul.**
- ATALAY, İ., 2000, Türkiye Coğrafyası-1 (Fiziki). İnkılâp Uygun Basımevi. İstanbul.**
- AYDIN, C., Lise Coğrafya. Doğan Yay. Bars Ltd. Şti., Ankara.**
- AYDIN, C., Türkiye Coğrafyası-1(Fiziki). Doğan Yay, Ankara.**
- ÇİÇEK, İ., 1999, *Türkiye' de Seçilmiş İstasyonların Ortalama Sıcaklık Rejimleri*. Ank. Üniv. Türkiye Coğ. Arş. ve Uyg. Mer. Der. Sayı:7, s.61-94, Ankara.**
- ÇİÇEK, İ., 2001,*Türkiye' de Mevsimlere Göre Yağış Şiddetleri ve Sıklıkları*. Ank. Üniv. Türkiye Coğ. Arş. ve Uyg. Mer. Der. Sayı:8, s.1-27, Ankara.**
- DOĞANAY, H.,1989, *Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yük. Kur. Coğrafya Bil. ve Uyg. Kolu Coğ. Arş. Cilt:2 Sayı:1, s.3-24, Ankara.**
- DOĞANAY, H., 1998, Coğrafyaya Giriş. Çizgi Kitabevi. Konya.**
- ELİBÜYÜK, M., 1995, Matematik Coğrafya. Ankara.**

- ERDOĞDU, V., 1997**, Lise Coğrafya Ders Kitabı. BEM-KOZA Eğt. Bas. Yay. San. Ankara.
- ERDOĞDU, V.**, Türkiye Coğrafyası-1(Fiziki). BEM-KOZA Yay. Ankara.
- ERGİNER,G., 1984**, Uşak Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- EROL, O., 1993**, Genel Klimatoloji. Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- GİRGİN, M.,2001**, *Neden Coğrafya Öğreniyoruz?* Doğu Coğrafya Der. Sayı:5, s.127-143 Çizgi Kitapevi, Konya.
- GÜNER, İ., ŞİMŞEK, O., 1998**, *İğdir'da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*. Türk. Coğ. Der. Sayı:33, s.129-135, İstanbul.
- GÜNGÖRDÜ, E., 2001**, Liselerde Coğrafya Dersi Öğretimi. Nobel Yay. Dağıtım, Ankara.
- GÜNGÖRDÜ, E., 2002**, Coğrafyada Öğretim Yöntemleri İlkeler ve Uygulamalar. Nobel Yay., Ankara.
- GÜVENÇ, B., 2000**, *Takvimde Zaman, Geçmiş ve Gelecek*. COGİTO. Sayı:22(Bahar), s.85-94, İstanbul.
- HYMAN, S.W., 2001**, Işık Kitabı. İnsan Yay. İstanbul.
- KADIOĞLU, M., 2001**, Bildiğiniz Havaların Sonu Küresel İklim Değişimi ve Türkiye. Güncel Yay., İstanbul..
- KOÇ, T., 1992**, *Türkiye'de Mevsimler Hakkında*. İ. Ü. Deniz Bil. ve Coğ. Enst. Sayı:9, No:9, s.289-307, İstanbul.
- KOÇ, T., 1993**, *Türkiye'de Hava Tipleri*. İ. Ü. Deniz Bil. Ve Coğ. Enst. Sayı:10, s.119-134, İstanbul.
- KOÇ, T.,(a), 1999**, *Kuzeybatı Anadolu'nun Doğal Mevsimleri*. Türk Coğ. Der. Sayı:34, s.527-548, İstanbul.
- KOÇ, T.,(b), 1999**, *Sayılı Günler Yöntemi İle Doğal Mevsimlerin Belirlenmesi*. Ege Coğ. Der. Sayı:10, s.305-344, İzmir.
- KOÇ, T.,(a), 2001**, *Uzunköprü'de Doğal Mevsimler ve Halk Takvim İlişkisi*. Türk Coğ. Der. Sayı:37, s.157-159, İstanbul.
- KOÇ, T.,(b), 2001**, Kuzeybatı Anadolu'da İklim ve Ortam. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- KOÇMAN, A.,Türkiye İklimi**. Ege Üniv. Edb. Fak. No:72, İzmir.

- NİŞANCI, A., 1989**, *Orta Karadeniz Bölümünde Mevsimlik Hava Tipleri Bakımından Önemli Devreler*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yük. Kur. Coğrafya Bil. Ve Uyg. Kolu. Coğ. Araş. Cilt:1, Sayı:1, s.69-84, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A., 2000**, Coğrafyaya Giriş. Hilmi Usta Mat. Ankara.
- ŞAHİN, C., 2001**, *Orta Öğretim Coğrafya Müfredat Programı Hakkında Bir Araştırma*. Marmara Coğ. Der. Sayı:3,Cilt.2, s.125-135, İstanbul.
- ŞAHİN, C., 2000**, Lise Coğrafya. Ders Kitabı. Anonim Şirk. İstanbul
- SAMİ,Ş.,1317**, Kâmü-i Türk, Der saadet.
- SENEMOĞLU, N.,1999**, Öğrenme Ürünleri ve Öğretim. İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme. Öğretmen El Kitabı 2, Burdur.
- SEZERLİ.,1995**, *Açık Hava Şartlarında Buharlaştırma Üzerine Yeni Bir Formül Denemesi*, Ege Coğ. Der. Sayı:8,s.141-186, İZMİR.
- SUNGUR, K.A., 1984**, *Türkiye'nin Psikrometrik İklim Rejimleri ve Fizyoklimatik Bölgeleri*. İst. Üniv. Der. Bil. Ve Coğ. Enst. Bült. Cilt:1, Sayı:1, No:1, s.41-57, İstanbul.
- ÜÇİŞİK, S., SEKİN, S., 2001**, *Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programının İncelenmesi*. Marmara Coğ. Der. Sayı:2, Cilt.2, s.113-124, İstanbul.
- ÜNLÜ, M., 2001**, *İlköğretim Okullarında Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi*. Marmara Coğ. Der. Sayı:3, Cilt.2, s.31-48, İstanbul.
- TEMUÇİN, E., 1990**, *Aylık Değişme Oranlarına Göre Türkiye' de Yağış Rejimi Tipleri*. Ege Coğ. Der. Sayı:5, s.160-181, İzmir.
- TUNÇDİLEK, N., 1967**, *Isparta Isı Takvimi*. İst. Üniv. Coğ. Enst. Der. Cilt:8, Sayı:17, s.38-52, İstanbul.

Coğrafya Öğretim Programlarında Doğal Mevsim Kavramı